

СТИЛІСТИЧНІ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕТОНІМІЧНИХ ЕПІТЕТІВ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

У статті розглянуто основні семантичні моделі та стилістичні особливості метонімічних епітетів в оповіданнях Д. Томаса. Визначено типові концептуальні моделі метонімічних означень у мові та у художньому тексті.

В останні десятиліття інтерес учених до функціонування тропів у художніх, публіцистичних, рекламних текстах, розмовній мові не згасає, а, навпаки, зростає. Як зазначає Ю.М. Лотман, важливість тропів полягає у тому, що вони являють собою механізми творчого мислення [1: 47]. Якщо 1980-1990-і роки відзначалися метафороцентричністю досліджень, то в останні роки значна увага приділяється також метонімії, зокрема концептуальним особливостям цього тропу.

Сучасний підхід до аналізу тропів включає розуміння цих виразових засобів як системи, елементи якої (окремі тропи) організовані ієрархічно [2: 520]. Це дозволяє виділити загальні тропи – метафору, метонімію, іронію, а перифраз, синекдоху, антономазію, персоніфікацію можна кваліфікувати як різновиди більш загальних тропів.

Традиційно метонімія визначається як троп, що базується на перенесенні назви з одного об'єкта або класу об'єктів на інший на основі асоціації за суміжністю [3: 127]. Проте ряд вчених, зокрема В.М. Жирмунський, вважають таке визначення неправильним: "Асоціація за суміжністю не може бути підставою для перенесення значення. Наприклад, телеграфний стовп та дорога зв'язані за суміжністю, але тут ще немає передумов для перенесення. Якщо ж ці речі утворюють певну логічну єдність, частину та ціле, тоді перенесення стає можливим" [4: 325]. Тобто метонімію можна визначити як троп, що базується на реальних логічних зв'язках між об'єктами.

До основних семантичних типів метонімії належать метонімія предмета (перенесення назви від іменника до іменника) та метонімія ознаки, або метонімічний епітет (метонімія серед прикметників). Якщо предметна метонімія добре відома, саме вона є об'єктом більшості досліджень, то метонімія ознаки досліджена ще недостатньо. Це можна пояснити тим фактом, що предметна метонімія широко використовується у газетних текстах, розмовній мові і не має яскраво вираженого образного характеру на відміну від метонімічного епітета, який значною мірою залишається надбанням художньої літератури і відзначається більшою образністю та оригінальністю.

Метою нашої роботи є визначення семантичних моделей, стилістичних особливостей та концептуальних характеристик метонімічних епітетів на матеріалі прози видатного британського письменника Ділана Томаса. Прозові твори Томаса відзначаються широким використанням оригінальних тропів, проте до останнього часу метонімія у його оповіданнях не досліджувалася. Також фактично відсутні роботи з аналізу концептуального характеру метонімічного епітета у художній літературі.

Як відомо, А. Річардс виділяв три компоненти у семантичному механізмі метафори: тему, образ та основу порівняння [5: 96]. Метонімічний епітет також включає три компоненти: тему, образ і зміщене означення. Зокрема, атрибутивне словосполучення *a plump smile* в оповіданні Ділана Томаса "A Story" має темою *smile* (посмішка), якій приписується нова ознака, перенесена з іншого об'єкта (*face*). Образ (обличчя) імплікується, але легко встановлюється завдяки реальному зв'язку двох об'єктів: *a plump smile* → *a smile on a plump face* → *a plump face*. У предметній метонімії імплікується предмет, а не образ тропу: *The "Times" hasn't arrived at the press conference yet (=the reporter); the White House isn't saying anything (=the President of the USA)*.

Автори "Загальної риторики" виділяють два типи метафор – метафори *in praesentia* та метафори *in absentia* [6: 24]. Можна виділити аналогічне явище і в метонімії ознаки – метонімічні означення *in praesentia*, в яких образ тропу присутній, та метонімічні епітети *in absentia*, в яких образ відсутній. Перший тип метонімічного епітета легко декодується: *the ten dry miles of farmland* → *the ten miles of dry farmland*. Проте більшість метонімічних епітетів в оповіданнях Томаса (до 80%) є метоніміями *in absentia*: *the purring kitchen*, *ice-cream cries* ("One Warm Saturday"), *his buttoned, blue voice* ("A Story"). Такі тропи є оригінальними і часто несподіваними. В оповіданні "A Prologue to Adventure" автор реалізує свої лінгвокреативні здібності при створенні міського пейзажу: *the crowded petrels of the wind*. Словосполучення *petrels of the wind* є метонімічним заміщенням іменника *smell* (запах). Метонімічне означення *crowded* інтенсифікує смисл образу метонімії (насичений). Семантика цієї тропеїчної комбінації полягає у негативній характеристиці повітря у місті, в образному зображенні його забрудненості, насиченості запахами бензину. Таким чином, метонімічний епітет включає аксіологічний компонент, що нечасто спостерігається у метонімії предмета.

Використання Томасом метонімії *in absentia* можна інтерпретувати як бажання автора надати тропу певної загадковості, активізувати читачку фантазію, примусити читача декодувати образ.

Основними семантичними моделями метонімічного епітету в оповіданнях Томаса є перенесення кольору та перенесення назви ознаки з об'єкта (явища природи) на його фізичні розміри (відстань): *blue winds; the black triangular flight of birds* ("A Prospect of the Sea"); *a sad mile of water* ("The Tree"); *the green acres of the Jarvis valley* ("The Enemies").

Кольорові метонімічні епітети створюють різнобарвну картину природи: *He did not believe in God, but God had made this summer full of blue winds and heat and pigeons* ("A Prospect of the Sea"). Перенесення ознаки базується на близькості явищ природи *the blue sky → the winds in the blue sky → the blue winds*. У пізній прозі автора спостерігається певний метафоричний зсув у використанні кольорових епітетів, як в означенні *his buttoned, blue voice*. Імплицитним образом метонімії за макроконтекстом є поліцейський, точніше його форма, ознаки якої – колір і зовнішній вигляд – переносяться на голос людини. При цьому обидва метонімічні означення отримують оказіональне значення "казенний, байдужий".

Характерною особливістю функціонування метонімічних епітетів в оповіданнях Томаса є використання цих засобів у ролі однорідних означень – двох, навіть трьох атрибутів (більше 55%). Частина епітетів є сполученням прямого та метонімічного означення: *wide, windy gallops* ("A Visit to Grandpa's"). Інші епітети являють собою однорідні метонімічні означення, що є або семантично близькими – *the hammering, sawing darkness of the shop*, або зближеними завдяки контексту – *the embracing, old smile* ("One Warm Saturday").

Як і у випадку з кольоровими означеннями, однорідні метонімічні епітети метафоризуються: *He could wipe away the embracing, old smile with the iron back of his hand*. Цьому сприяє мікроконтекст речення, взаємодія із стертими метафорами *wipe away the smile* та *iron back of his hand*, у результаті епітети мають негативні оціночні семи "зухвалий; гидкий". Аналогічна взаємодія метонімічного та метафоричного компонентів спостерігається в однорідних означеннях *stale, sour air* ("The Peaches"); *a decent, purring kitchen* ("The Followers"); *solid, professional avenues* ("The Fight").

Дж. Лакофф та М. Джонсон відзначали наявність, поряд з концептуальними метафорами, метонімічних концептів у людському мисленні і повсякденному мовленні. До основних метонімічних концептів відносяться ЧАСТИНА – ЦІЛЕ; ВИРОБНИК – ВИРОБ; МІСЦЕ – УСТАНОВА; МІСЦЕ – ПОДІЯ; ОБ'ЄКТ – КОРИСТУВАЧ [7: 37-39]. Метонімічні концепти структурують не лише мову, але й думки, дії, ставлення людей. Багато таких метонімічних моделей базуються на традиційних культурних асоціаціях, які відображають загальний принцип, коли річ (об'єкт) може замінювати те, з чим вона (він) звичайно асоціюється [8: 259]. Відповідно, метонімія може визначатися, як "когнітивний процес, у якому одна концептуальна сутність – тема – замінює іншу концептуальну сутність – образ – у рамках однієї сфери" [9: 39].

Разом з тим наведені концептуальні моделі мають певні обмеження. Як зазначає Р. Гіббс, концепт ВИРОБНИК ЗАМІСТЬ ВИРОБУ стосується відомих, геніальних творців, як у реченні *does he like Hemingway?* Тут прізвище автора використовується замість його творів. Але якщо мова йде про рядового виробника, то ця модель не працює, не можна сказати *Mary was tasty*, маючи на увазі продукт – *Мері була смачною* [8:259].

Чи існують концептуальні моделі метонімічних епітетів? Можна стверджувати, що існують. Такі моделі актуалізуються в кольорових метоніміях ознаки, зокрема КОЛІР ВІДСТАНІ (ДОВЖИНИ) ЗАМІСТЬ КОЛЬОРУ ОБ'ЄКТУ, як у наведених прикладах з оповідань Томаса: *the green acres of the Jarvis valley*. Ці концептуальні метонімії вже стали надбанням повсякденної мови, що відображається у назвах відомих кінофільмів "The Green Mile", "The Green Acres" (перекладено як "Зелені гектари"). Наведена модель стосується безпосередньо метонімічного означення. Інша, більш відома і поширена концептуальна модель базується на концепті предметної метонімії СИМВОЛ ЗАМІСТЬ ОБ'ЄКТА (ПАРТІЇ). Дж. Лакофф та М. Джонсон наводять приклад символічної метонімії у християнській релігії DOVE FOR HOLY SPIRIT (ГОЛУБ ЗАМІСТЬ СВЯТОГО ДУХА). Символічні метонімії є важливим засобом розуміння релігійних та культурних концептів [7: 40].

Саме на символічних метоніміях базується інший концепт КОЛІР ПАРТІЇ (ПОДІЇ) ЗАМІСТЬ КОЛЬОРУ СИМВОЛУ. Яскравим прикладом реалізації цього концепту є події у вітчизняній історії і політиці – *Помаранчева революція* (*The Orange revolution*). Досить поширеним є використання іншого метонімічного означення *green* (зелений) у назвах партій та екологічних організацій: *the Green party* (Партія зелених), *Greenpeace*. Метонімічний епітет *green* застосовується і у відношенні до матеріалів – *green fibre* у значенні "екологічно чистий", і у відношенні до виробництва та бізнесменів, як у назві книги "The Green Capitalists".

Таким чином, метонімічний епітет є виразним засобом створення кольорової, яскравої картини світу, природи, оригінальним засобом характеристики людей у художньому тексті, як у прозі Д. Томаса. Широке використання кольорових метонімічних означень у художній літературі, сучасній розмовній мові, політичній та виробничій термінології свідчить про наявність метонімічних концептів у нашому мисленні. Проблема дослідження семантичних та концептуальних особливостей метонімічних епітетів є перспективною і може бути продовжена на матеріалі інших авторів та при аналізі текстів різних функціональних стилів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Лотман Ю.М. Внутри мыслящих миров. Человек-текст-семиосфера. – Тарту – М.: Языки русской культуры, 1996. – 464 с.

2. Топоров В.Н. Тропы // Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – С. 520 – 521.
3. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык: Учебник для вузов. – 6-е изд. – М.: Флинта: Наука, 2004. – 384 с.
4. Жирмунский В.М. Введение в литературоведение. – С.Пб.: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 1996. – 440 с.
5. Richards I.A. The Philosophy of Rhetoric. – L. Oxford: Oxford Univ. Press, 1965. – 138 p.
6. Общая риторика / Дюбуа Ж., Эделин Ф., Клинкаенберг Ж.-Н., Мэнге Ф. и др.: Пер. с франц. – М.: Прогресс, 1986. – 382 с.
7. Lacoff G., Johnson M. Metaphors We Live by. – Chicago and L.: Chicago Univ. Press, 1980. – 242 p.
8. Gibbs R.W. Process and products in making sense of tropes // Metaphor and Thought. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1993. – P. 252-276.
9. Kovecses Z., Radden G. Metonymy: Developing a cognitive linguistic view // Cognitive Linguistics. – 1998. – № 9 – 1. – P. 37 – 77.

Матеріал надійшов до редакції 17.04.2006 р.

Емец А.В. Стилистические и концептуальные аспекты функционирования метонимических эпитетов в художественном тексте.

Рассматриваются основные семантические модели и стилистические особенности метонимических эпитетов в рассказах Д. Томаса. Определяются типичные концептуальные модели метонимических определений в языке и художественном тексте.

Yemets O.V. Stylistic and conceptual aspects of metonymic epithets functioning in fiction.

Major semantic models and stylistic peculiarities of metonymic epithets in D.Thomas's stories are considered. Typical conceptual models of metonymic attributes in language and fiction are determined.